

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ПОДАТКОВИМ НАВАНТАЖЕННЯМ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЮ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ

А. С. Воронцова, аспірант, асистент

Сумський державний університет,

Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»

Досліджено сутність поняття податкове навантаження та особливості його оцінки. Проаналізовано особливості податкового навантаження та внесків соціального страхування в країнах ОЕСР та Україні. Надано рекомендації щодо співвідношення між податковим навантаженням та наданням державою соціально-культурних послуг.

Ключові слова: *податкове навантаження, внески соціального страхування, соціально-культурні послуги, індекс соціального прогресу.*

Постановка проблеми. Податкова політика будь-якої держави є важливим елементом розвитку економіки, адже вона забезпечує реалізацію розподільчих відносин та формуванню основного джерела доходів держави. Без неї фактично неможливо здійснювати інші функції держави, у тому числі і забезпечення соціальних гарантій та вирішення суспільно-важливих проблем. Податки дають можливість забезпечити виконання принципу соціальної справедливості, створюючи навантаження на одні групи людей і надаючи допомогу іншим.

Податкові надходження є основним джерелом дохідної частини бюджету будь-якої країни, так в Україні у 2015 році вони склали 78% всіх доходів держави. Ці кошти використовуються і на бюджетне забезпечення функціонування соціально-культурної сфери, а саме: освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, соціального захисту та соціального забезпечення, тощо. Звичайно, існують й позабюджетні надходження на розвиток даних ланок, проти на сьогоднішній день держава відіграє вирішальне значення у фінансуванні.

Проте незважаючи на таку вагому частину податкового забезпечення соціально-культурної сфери, якість надання окремих послуг залишається досить низькою, а соціальний добробут населення все погіршується. Такий стан речей і зумовлює високу актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Податкове навантаження є питанням дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, адже саме його оптимальний рівень сприятиме як економічному, так і соціальному розвитку держави в цілому. Серед них: Амоша О. [3], Барулин Ю. М. [4], Богатирьова Є. М. [5], Годованець О. [6], Дропа Я. [8], Кушнірчук Ю. М. [11], Савченко В. Ф. [15], Соколовська А. М. [17], тощо. Не зважаючи на

значні напрацювання в даній сфері, питанню співвідношення між податковим навантаженням та послугами соціально-культурної сфери присвячувалось недостатньо уваги.

Метою статті є розробка пропозицій щодо співставності між податковим навантаженням та наданням державою соціально-культурних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Задля забезпечення державою розвитку соціально-культурною сфери необхідно ефективно реалізовувати фіскальну функцію, яку можна оцінити за допомогою показника податкового навантаження.

Щодо визначення поняття податкового навантаження в науковій літературі, то на сьогоднішній день не існує єдиного підходу, що і зумовлює складність у трактуванні та розрахунку даного показника (табл. 1). Крім цього, слід зазначити, що синонімами податкового навантаження у науковій літературі виступають рівень оподаткування, податковий тиск чи тягар, тощо.

Таблиця 1 – Підходи до визначення поняття «податкове навантаження»

Автор	Визначення
Барулин Ю. М. [4]	По-перше, форма монопольної ціни сукупних суспільних благ, в якій виражається міра вартості (цінності) державних послуг по відношенню до джерел сплати податків; по-друге, як розрахунковий показник кількісного виміру цінних параметрів оцінки послуг, наданих державою
Богатирьова С. М. [5]	Показник, що вказує на ефект від впливу податків та прирівняних до них платежів на соціально-економічне становище в країні, тобто визначає рівень ефективності втручання держави через податкову систему
Годованець О. В., Маршалок Т. А. [6]	Показник ефективності рівня втручання держави через податки в діяльність платників
Іванов С. А. [9]	На макроекономічному рівні – це узагальнений показник, що характеризує роль податків у житті суспільства і визначається як відношення загальної суми податкових зборів до сукупного національного продукту (або частка податків у ВВП). Для окремого працівника (сім'ї) – розраховується як відношення всіх сплачуваних податків до всіх одержуваних доходів, включаючи грошову оцінку натуральних благ
Кушнірчук Ю. М. [11]	Є важливим фіскальним показником, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання, тобто фактично є показником ефективності бюджетно-податкової політики
Соколовська А. М. [17]	Ефект впливу податків на економіку в цілому та на окремих їх платників, пов'язані з економічними обмеженнями, що виникають у результаті сплати податків і відволікання коштів від інших можливих напрямів їх використання
Фінансово-кредитний економічний словник [7]	Економічна категорія являє собою узагальнену характеристику податкової системи країни, вказуючи на вплив податків на окремого платника або народне господарство в цілому, а також на кількісну оцінку такого впливу
Фуга К. С. [18]	Сума виплачених обов'язкових платежів на користь держави у ВВП країни та визначається як відношення загальної суми податкових платежів до ВВП.
ОЕСД [Ошибка! Источник ссылки не найден.]	Показує частку продукції країни, яка збирається державою через податки, можна розглядати як один з показників ступеня, в якій держава контролює ресурси економіки.

Отже, податкове навантаження розглядається з двох точок зору:

- як ефект впливу податків на економіку країни чи окремих суб'єктів господарювання;
- як ціна за суспільні блага.

На нашу думку, особливої уваги заслуговує другий підхід, адже він відображає внутрішню сутність поняття податок. Тобто, крім того, що це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету [14], населення користується натомість безоплатними державними послугами, у тому числі і соціально-культурними.

Податкове навантаження розраховується різними методами, пропонуємо розглянути основні підходи до його визначення на рівні держави.

На думку деяких вчених [8, 15], при розрахунку податкового навантаження, враховується частина ВВП, що перерозподіляється лише через податкові надходження Зведеного бюджету.

Богатирьова Є.М. вважає, що слід враховувати не лише податкові надходження, а й внески до державних позабюджетних фондів, які також носять податковий характер [5].

Амоша О. пропонує враховувати при розрахунку податкового навантаження крім сум надходження податків та внесків в позабюджетні фонди також витрати, пов'язані з їх сплатою (трансакційні витрати), витрати на утримання податкових органів, витрати на ведення податкового обліку та документації, опрацювання запитів контрольних органів, укладання і передання звітності [3].

Окрім цього, в науковій літературі виділяються підходи, згідно яких податкове навантаження вимірюється через самі податкові ставки, частку чистих податків у валовому внутрішньому продукті, рівень податків у розрахунку на одного зайнятого та на душу населення, частка податків у виручці від реалізації продукції, обсяг чистих податків, відображених у національних рахунках, де, окрім податків на продукти, виробництво та імпорт, враховуються податки на дохід і майно, а також податки на заробітну плату [10], різниця між загальною сумою податкових надходжень і видатками й трансфертами з бюджету на утримання приватного сектору економіки, відношення суми податкових надходжень у бюджет до величини сукупних доходів приватного сектору [11].

Однією з найбільш прогресивних методик розрахунку податкового навантаження визнано методику, запропоновану Світовим Банком, згідно з якою експерти оцінюють рейтинги країн за такими показниками:

- кількістю податкових платежів;
- часом, необхідним для розрахунку та сплати податків;
- загальною (сумарною) ставкою оподаткування [12].

Пропонуємо обрати метод розрахунку податкового навантаження як співвідношення між податковими надходженнями і обов'язковими страховими внесками та ВВП. Це забезпечить співставність даних з статистикою міжнародних організації, як Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР).

Досліджуючи динаміку зміни податкового навантаження в країнах ОЕСР за 1970-2014 роки, спостерігається поступове зростання з 26,7% у 1970 році до 34,3% у 2015 році, що становило зміну в 1,28 раз. При чому у роки фінансової і економічної кризи аналізований показник зменшився до 32,7% ВВП, після чого почав збільшуватися.

Для більш детального дослідження пропонуємо розглянути зміну податкового навантаження в країнах ОЕСР за 1995, 2005 та 2015 роки на рисунку 1.

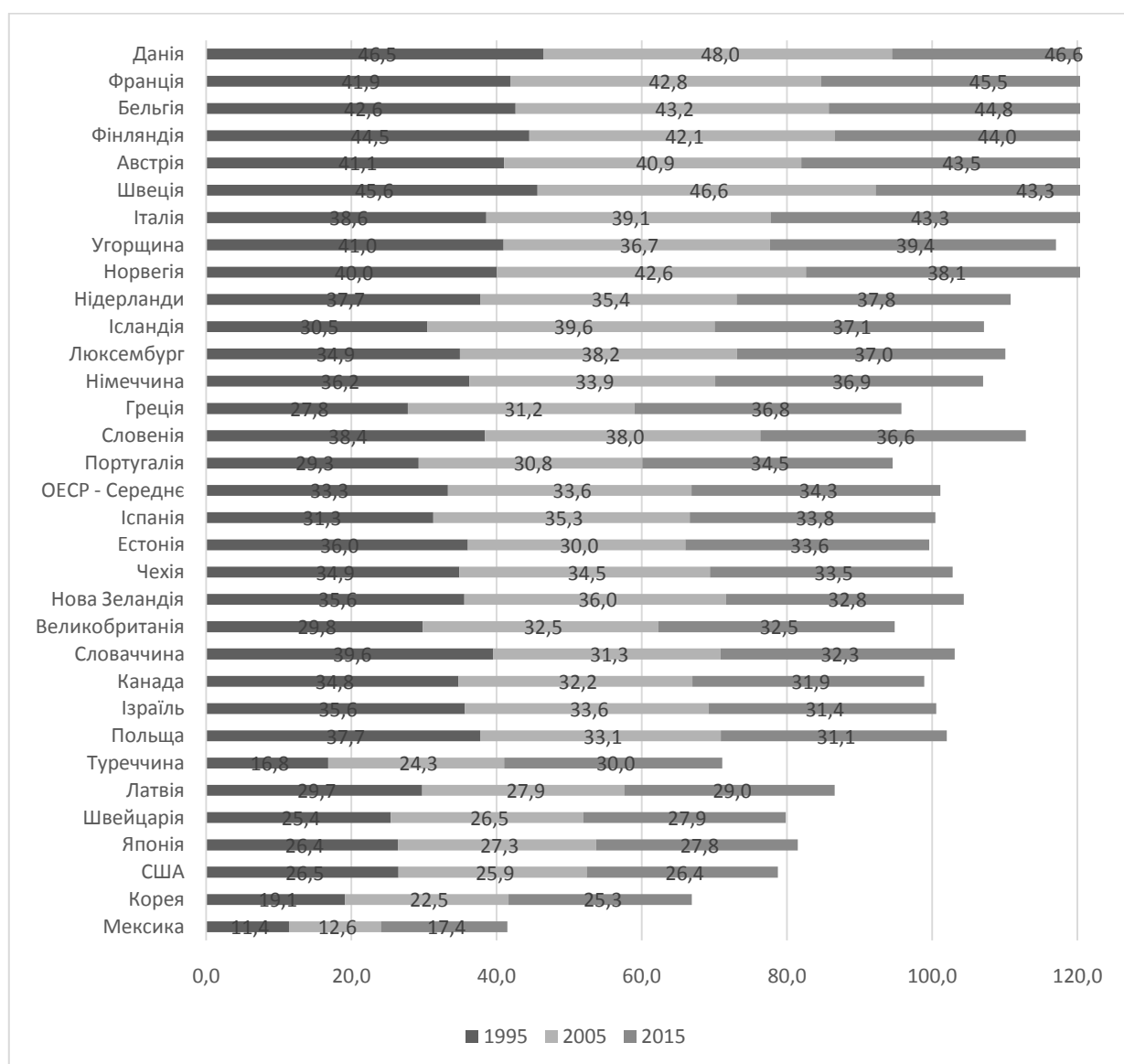

Рисунок 1 – Порівняння податкового навантаження в країнах ОЕСР за 1995, 2005 та 2015 роки

Джерело: складено автором на основі статистичних даних OECD [1].

Отже, серед аналізованих країн ОЕСР найбільші показники податкового навантаження у 2015 році мали Данія (46,6% ВВП), Франція (45,5% ВВП) та Бельгія (44,8% ВВП). Найменші показники: Мексика (17,4% від ВВП), Південна Корея (25,3% ВВП) та США (26,4% ВВП). Спостерігалось зменшення податкового навантаження порівняно з 1995 роком в Словаччині на 18%, Польщі на 17% та Ізраїлі на 12% ВВП, Сполучених Штатах Америки на 2% ВВП, тощо. Натомість суттєве збільшення аналізованого показника мало місце в Туреччині на 79%, Мексиці на 53% та Греції на 32%, тощо.

Як зазначалося вище, податкове навантаження включає всі податкові платежі та соціальні внески в державі у відношенні до ВВП. Щодо внесків соціального страхування, то вони переважно спрямовуються на соціальні цілі. Розглянемо їх на рисунку 2.

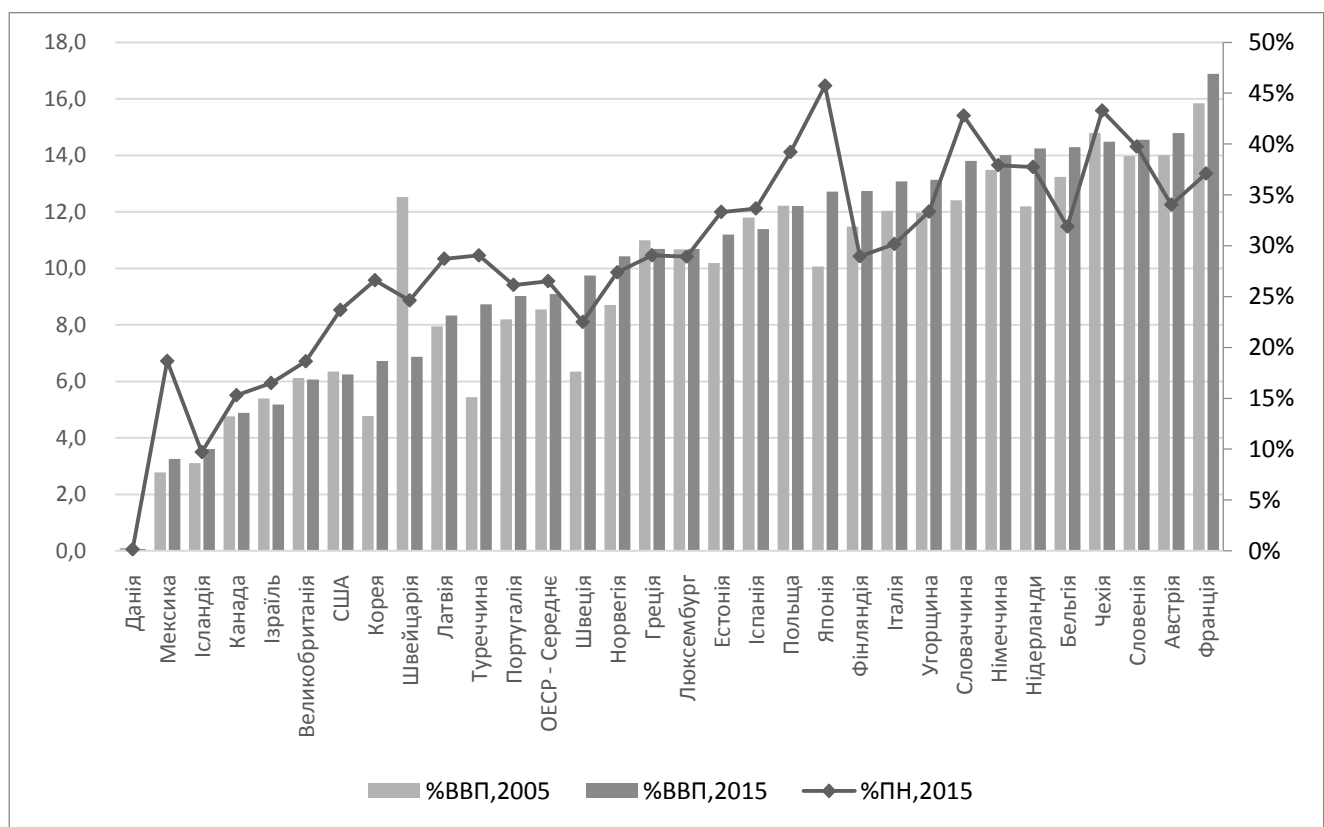

Рисунок 2 – Порівняння внесків соціального страхування країн ОЕСР за 2005 та 2015 роки (як % від ВВП) та їх частка у податковому навантаженні країн (% ПН)

Джерело: складено автором на основі статистичних даних ОЕСД [1].

Отже, внески соціального спрямування в середньому по країнах ОЕСР склали 27% всіх податкових надходжень на 2015 рік (для порівняння за 2005 рік вони склали на 2% менше). В Японії соціальні внески склали 46% всіх податкових надходжень, в Чехії та Словаччині 43%, що є найбільшими показниками. А ось в наступних країнах навпаки

спостерігаються найменші показники: Данія (0,1% від податкового навантаження), Ісландія (10% від податкового навантаження) та Канада (15 % від податкового навантаження).

Якщо ж порівнювати величину внесків соціального страхування країн ОЕСР за 2005 та 2015 роки, то середнє значення змінилося лише на 0,5% та у 2015 році складало 9,1 % від ВВП. Країни з найбільшими показниками включають Францію (16,9%), Австрію, Словенію та Чехію; найменші показники в Данії (0,1% від ВВП), Мексиці та Ісландії (3,3% та 3,6% відповідно).

Для порівняння показників, пропонуємо розрахувати рівень податкового навантаження в Україні на основі даних про податкові надходження до Зведеного бюджету України та страхових внесків (беремо до уваги доходи Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, на випадок безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України) як відсотка від ВВП України.

Пропонуємо порівняти податкове навантаження в Україні з країнами ОЕСР, країнами Європейського Союзу та країнах Східної Європи на рисунку 3.

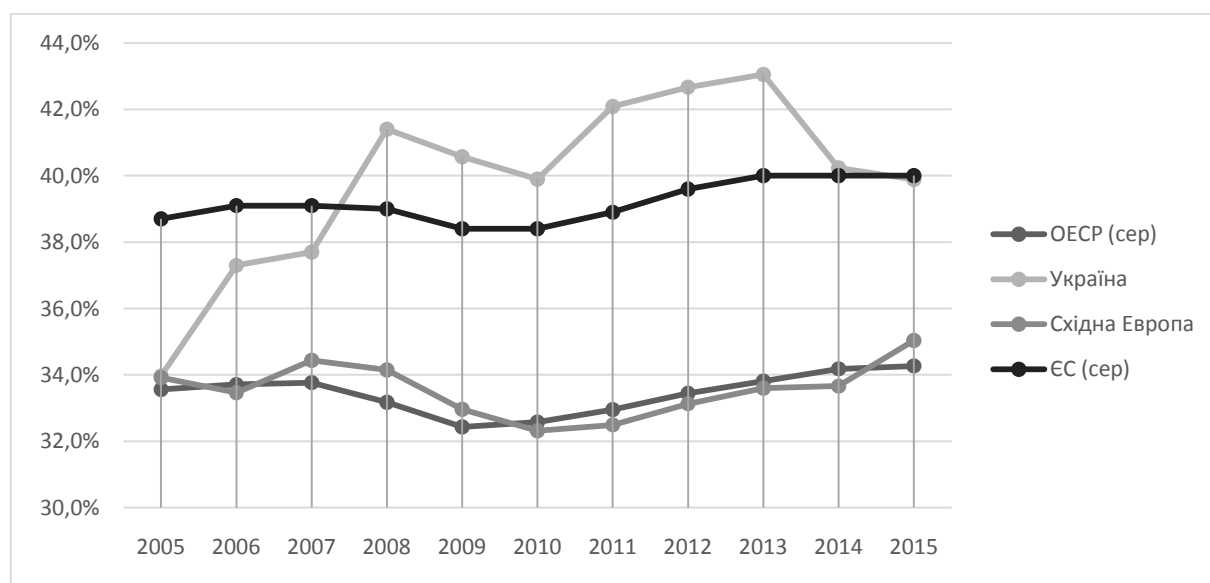

Рисунок 3 – Порівняння податкового навантаження України з країнами ОЕСР, Європейського Союзу та Східної Європи за 2005 та 2015 роки

Джерело: складено автором на основі статистичних даних OECD [1], Eurostat, Державної казначейської служби України, Пенсійного фонду України та Фондів соціального страхування.

Аналізуючи графік можна зробити висновок, що податкове навантаження в Україні на достатньо високому рівні та у 2015 році становило 39,9%, що майже подібне до даного

показника ЄС. У країнах ОЕСР та Східної Європи за останній звітний період податковий тягар становив 34-35 %. Найвище значення спостерігається у 2013 році в Україні на рівні 43,1%, після чого відбулося його різке зменшення.

Загалом за аналізований період в Україні даний показник збільшився майже на 6%, що є значним показником. В інших аналізованих країнах спостерігається незначне коливання показника податкового навантаження на рівні 1% середнього темпу приросту.

Проте слід зауважити, що до ОЕСР входять країни, які є багатими та розвиненими, мають високий рівень доходу громадян і виготовляють дві третіх світових матеріальних цінностей і послуг. Для них характерно висока ефективність у використанні бюджетних коштів та якість суспільних інститутів, що не зазнає впливу від податкового навантаження.

За висновками зарубіжних експертів, Україна належить до країн із найбільш тінізованою економікою. Рівень її тінізації, за їх оцінками, становить близько 50%. Саме тому, дана методологія розрахунку податкового тиску не дає достовірних результатів [16].

Крім цього, високий рівень податкового навантаження в Україні не пов'язаний з високим рівнем надання суспільних, у тому числі соціально-культурних послуг. Так, наприклад, за індексом соціального прогресу (Social Progress Index 2015), Україна посіла 62 місце і увійшла до групи країн з індексом нижче середнього поряд з іншими країнами минулого Радянського союзу (Росія – 71 місце, Білорусія – 66, Армєнія – 61, тощо). Зазначимо, що даний індекс враховує більше 50 показників щодо основних потреб людини (харчування, доступ до основної медичної допомоги, забезпечення житлом, доступ до води, тощо), благополуччя людини (доступ до освіти і рівень грамотності населення, доступ до інформації та засобів комунікації, рівень охорони здоров'я, тощо) і можливостей розвитку людини (рівень особистих і громадянських свобод, забезпечення прав і можливостей людини приймати рішення і реалізовувати свій потенціал). Так, в Україні при розрахунку даного показника були зафіксовані негативні показники рівня охорони здоров'я, екологічної ситуації, доступності житла та соціально забезпеченості населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сплачуючи податки до держави люди прагнуть отримати натомість якісні суспільні послуги. Проте в Україні при достатньо високому рівні податкового навантаження спостерігається низький розвиток соціально-культурної сфери та навіть спостерігається загострення ситуації. Крім цього, значне податкове навантаження зумовлює тінізацію певної частини економіки, зменшуючи при цьому й дохідну частину бюджету.

На нашу думку, між податковим тягарем та соціально-культурними послугами повинен бути запроваджений принцип еквівалентності, тобто співставності між витратами та отриманими благами.

Окрім цього, для забезпечення надання якісних соціально-культурних послуг необхідно стимулювати конкуренцію між територіальними громадами. Це зумовлює необхідність активізації громади та збільшення її впливу на бюджетні процеси з метою ефективного використання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Revenue Statistics 2016 [Electronic recourse] / OECD Publishing, Paris. –2016. – Accessed mode: http://dx.doi.org/10.1787/rev_stats-2016-en-fr.
2. Tax revenue statistics [Electronic recourse] / Official web-site of Eurostat– Accessed mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. Амоша О. До питання про оцінку рівня податків в Україні / О. Амоша, В. Вишневський // Економіка України. – 2007. – №6. – С. 11-19.
4. Барулин Ю. М. Теория и история налогообложения: учебное пособие [Текст] / С. В. Барулин. – М.: Экономистъ. – 2006. – 319 с.
5. Богатирьова Є. М. Податкове навантаження як індикатор результативності податкових реформ в Україні / Є. М. Богатирьова // Економічний простір. – 2014. – № 84. – С. 110-121. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есpros_2014_84_13.
6. Годованець О. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави / О. Годованець, Т. Маршалок // Економічний аналіз. – 2008. – №3(19). – с. 85-89.
7. Грязновая А. Г. Финансово-кредитный экономический словарь / под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика, 2004. – С. 609
8. Дропа Я. Податкове навантаження та його вплив на економіку України / Я. Дропа, І. Чабан // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 213-218.
9. Иванов С. А. Налоги и налогообложение : учебное пособие / С. А. Иванов. – Тамбов : Тамб. Госта, 2005. – 80 с.
10. Иванов Ю. Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : монографія / Ю. Б. Иванов, О. Л. Єськов. – Х. : ІНЖЕК, 2007. – 328 с.
11. Кушнірчук Ю. М. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави / Ю. М. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11.– с. 161-169.
12. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: монографія / О .В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.

13. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

14. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами і доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/paran166#n166>.

15. Савченко В. Ф. Оцінка рівня податкового навантаження в Україні / В. Ф. Савченко, А. Ф. Лось // Економічний часопис XXI. – 2011. – № 9-10. – С. 25-28.

16. Селіверстова І. Податкове навантаження на суб'єктів господарювання в Україні [Електронний ресурс] / І. Селіверстова, Т. Скупока. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/PSPE/2009_1/Skupova_109.htm

17. Соколовська А. М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. М. Соколовська // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 4-12.

18. Фуга К. С. Вплив податкового навантаження на діяльність підприємств / К. С. Фуга // Проблеми економіки, менеджменту та сільської кооперації : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – 2015. – С. 396-397.

Воронцова А. С. СООТНОШЕНИЕ МЕЖДУ НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКОЙ И ОБЕСПЕЧЕННОСТЬЮ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ

Исследовано сущность понятия налоговая нагрузка и особенности его оценки. Проанализированы особенности налоговой нагрузки и взносов социального страхования в странах ОЭСР и Украины. Даны рекомендации по соотношению между налоговой нагрузкой и предоставлением государством социально-культурных услуг.

Ключевые слова: *налоговая нагрузка, взносы социального страхования, социально-культурные услуги, индекс социального прогресса.*

Vorontsova A.S. INTERRELATION BETWEEN TAX BURDEN AND PROVISION OF SOCIO-CULTURAL SPHERE

The essence of the tax burden concept and its assessment was observed. The author analyzes the features of the tax burden and social security contributions in OECD countries and Ukraine. The recommendations on the interrelationship between the tax burden and state providing of socio-cultural services were made.

Keywords: *tax burden, social security contributions, social and cultural services, social progress index.*